

# 15. САБОР ПОЛИТИКОЛОГА

годишња међународна конференција Удружења за политичке науке Србије

The Serbian Political Science Association (SPSA) Annual International Conference

25 – 26. 9. 2021.

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука  
University of Belgrade, Faculty of Political Science

## ГРАЂАНИ У ДОБА ДЕЗИНФОРМАЦИЈА

## CITIZENS IN THE AGE OF DISINFORMATION



ОРГАНИЗАТОРИ



УПНС

УДРУЖЕЊЕ ЗА  
ПОЛИТИЧКЕ НАУКЕ СРБИЈЕ  
The Serbian Political Science  
Association



ФАКУЛТЕТ  
ПОЛИТИЧКИХ  
НАУКА  
ФПН

ISBN 978-86-6425-089-4

**ABSTRACTS**

**KNJIGA SAŽETAKA**

**CITIZENS IN THE AGE OF DISINFORMATION**

The 2021 Annual International Conference of the Serbian Political Science Association  
The Faculty of Political Science, University of Belgrade, 25-26 September 2021

**GRADANI U DOBA DEZINFORMACIJA**

Sabor politikologa, Udruženje za političke nauke Srbije  
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, 25-26.9.2021.

**International Selection Committee/Međunarodni naučni odbor**

Lejla Turčilo (University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina), Igor Vobič (University of Ljubljana, Slovenia), Jelena Kleut (University of Novi Sad, Serbia), Agnieszka Stępińska (Adam Mickiewicz University, Poland), Marijana Grbeša (University of Zagreb, Croatia), Aleksandra Krstić (University of Belgrade, Serbia)

**Cover page/Korice**

Milan Smuđa

**Publisher/Izdavač**

Serbian Political Science Association (SPSA)  
Udruženje za političke nauke Srbije (UPNS)

**Za izdavača**

Dušan Pavlović

Belgrade/Beograd, 2021.

**Milan Podunavac**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet Donja Gorica

### **Mogu li se ne-demokratski režimi označiti legitimnim?**

Opšte je mesto u savremenoj teoriji demokratije (Dal) da je demokratija univerzalni legitimacijski obrazac koji je pobedio sve političke alternative, podjednako klasične (monarhija, aristokratija itd) tako i moderne (dikatura, autokratija, autoritarizam, totalitarizam). Javno nepoverenje u demokratiju i uzlet autoritarnih režima otvorilo je pitanje mogu li se nedemokratski režimi označiti kao legitimni i ako mogu, može li se koncept legitimnosti dodati kao obilježje ne-demokratskih režima. Koji su mehanizmi „autokratske legitimizacije“. U ovome radu na ovo pitanje daje se pozitivan odgovor i argumentira da osnovnu osu „autokratske legitimizacije“ predstavlja forma „instrumentalne legitimnosti“. Oslonjen na analize Maksa Vebera i Dejvida Istone autor analizira ove mehanizme i njihov domašaj na primeru Srbije.

Ključne reči: legitimnost, režim, demokratija, autokratska legitimnost

**Čedomir Markov**

Independent researcher

### **What Do You Mean When You Say Fake News? A Qualitative Analysis of the Media Discourse on Fake News in Serbia**

It is becoming increasingly difficult to avoid mentioning fake news when discussing digital media environments. Contemporary communication literature ascribes three meanings to the concept of fake news: (1) a pseudojournalistic genre for the spread of disinformation, (2) a label used by political actors to delegitimize critical news outlets, and (3) an empty buzzword used broadly to denote falsehood. The news media appear in different roles in the debate on fake news including a real or imagined producer of fake news, a public educator and whistleblower, or an arbiter of truth. The media also provide an important public arena and shape the public debate on fake news. The aim of this study is to offer in-depth insight into the context surrounding the term fake news in news reporting in Serbia. Using qualitative content analysis, I will try to answer following research questions: What meanings are reflected in the use of the term fake news in news reporting in Serbia? Which actors (e.g., sources and targets) appear in news coverage mentioning fake news? What are the topics of news reports mentioning fake news? How do news outlets position themselves in reporting on fake news? Based on the answers to these questions, the key objective of this exploratory inquiry is to produce an instrument that can be used for a systematic monitoring of the public discourse on fake news.

Keywords: fake news, disinformation, news reporting, content analysis

**Emilio Ćika,**

Mediterranean University of Albania

**Ilir Hebovija**

Mediterranean University of Albania

### **Fake news and their economic, political, social consequences in Western Balkan countries during the Covid-19 Pandemic**

Fake news have economic, political, and social consequences wherever and whenever there are applied. All over the world, disinformation and fake news are spreading and therefore they are becoming a political phenomenon more and more complex. At the same time, the immediate need to develop counter measures is immediate. Fake news undermines many elements of the economic, political and social areas, especially in the fragile democracies or during crisis periods. In this study I aim to analyze that disinformation and fake news are mainly endemic part of the political life in the Western Balkan countries and that the Covid-19 pandemic have undermine the credibility of the domestic and international institutions. The COVID-19 Pandemic, compounds all these dynamics and has unleashed more intense waves of disinformation, allied to all areas I mentioned and which impacts without any doubt the quality of the democracy its self. Thus, continues and effective responses are needed to be developed at multiple levels, including formal laws and regulations, and even civil society actions. These actions should be undertaken by the governments, institutions and even the EU and they should focus on the enforcement of democracy and governance in the Western Balkans.

Keywords: Disinformation, Fake news, Covid-19, Western Balkans

**Duško Radosavljević**

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić

### **(Ne)mogućnosti organizovanja modernw levice u Srbiji u dezinformacionom periodu**

Autor će nastojati da korišćenjem određenih faktora objasni (ne)mogućnosti organizovanja moderne levice u Srbiji, u trenutku sadašnjem. Kao *prvo*, analiziraćemo situaciju ideološki dominantne krajnje desnice i njenog istorijskog revizionizma, te određeno saučesništvo znatnog dela akademske javnosti i medijskih proizvođači nacionalističkih falsifikata prošlosti i neokonzervativne kulturne hegemonije. *Drugo*, sagledaćemo da li da postoji potreba partijskog obnavljanja i udruživanja antisistemske levice, prvenstveno na političkoj sceni Srbije, ali i na postjugoslovenskom prostoru, kao načina rešavanja identitetskog i bitno ljudskog pitanja dehumanizovanih tranzicionih gubitnika, i da li je ta ideja uopšte ostvariva i kako u sadašnjem istorijskom kontekstu. *Treće*, da li su iskusitva Levice u Sloveniji i Makedoniji, Možemo, Radničke fronte i Nove ljevice u Hrvatskoj, ostvariva u Srbiji, i koliko je to efikasno, imajući u vidu srpsku inačicu, Partiju radikalne levice. *Četvrto*, koliko jačanju levice u Srbiji mogu doprineti emancipacijske mogućnosti umetničke i generalno kulturne alternativne produkcije, kao značajnog učesnika u ideološkoj i političkoj borbi za promociju ideala i težnji nove levice? *Peto*, izgledi moderne levice u Srbiji u atmosferi političke manipulacije, kolektivne klasne neosvešćenosti, uronjenosti većine u većine u partokratsko-klijentelistički poredak, predominantnost desnice, mirenje s dominantnom logikom preživljavanja u koloniji, političku

apatiju i beznađe, iseljavanje mladih, kao i spremnost režima da istinsku opoziciju sistemu neutrališe kupovinom, ucenama, ubistvima, ili nekom novom Obznanom?

Ključne reči: (Ne)mogućnost, levica, Srbija, partije, dezinformisanje

**Belma Buljubašić**

Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka

**Jasmin Hasanović**

Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka

### **Ideološka funkcija dezinformacija: mediji u Bosni i Hercegovini kao generatori statusa quo**

Rad polazi od pretpostavke o medijima kao četvrtom stubu vlasti, ali iz jedne jedne kritičke, Gramscijevske prizme – neosporno prihvatajući takvo stajalište, ono nam ukazuje kako afirmativan odnos spram teze o medijima kao četvrtom stubu vlasti u svojoj pozadini proklamira ništa drugo do, njihovu aktivnu ulogu u re-produkciji same ideologije i ostvarivanja hegemonskih odnosa jednog društva, upotrebljavajući medijsku produkciju osnaženu tržišnom logikom. U fokusu je produkcija dezinformacija koju generiraju javni servisi u Bosni i Hercegovini i najčitaniji mediji, a koje služe održavanju postojećeg ideološkog poretka i hegemonskih odnosa moći zasnovanih na etnodeterminističkoj biopolitici. Produciranje i širenje nepotpunih i neistinitih, lažnih informacija ili svjesnih poluinformacija, u prvom redu o ratu i ratnim interpretacijama za cilj imaju svjesnu manipulaciju javnostima u BiH pri čemu je potpuno jano da se ne može govoriti o jedinstvenoj javnosti, već o javnostima koje su omeđene etno-nacionalnim. Rad obuhvata analizu medijskog sadržaja 3 javna servisa u Bosni i Hercegovini (BHRT, FTV i RTRS), uključujući TVHB, te tri najčitanija ili veoma posjećena portala web portala (Klix, Glas Srpske i Bljesak). U analizi ćemo izabrati neke od ključnih dešavanja koja su vezana za rat (godišnjice zločina, komemoracije, sudske presude, itd.). Naša je hipoteza, tako, da medijska izvještavanja prije pomažu održavanju postojećeg stanja (odnosno polemokratije – sveopća vladavina rata, ratnom fascinacijom, ratne etike, logike, discipline.. sjećanja na rat i svega što je podređeno ratu) nego što podstiču na bilo kakvu katarzu i suočavanje s prošlošću. Drugim riječima, kroz medije se isijava polemokratska ideologija koja legitimira postojeće stanje i onemogućava da pri tome dođe do bilo kakve društvene, pa i političke promjene. To ćemo nastojati pokazati kroz primjere odnosa spram onih medija (Prometej, Buka) i njihovih članica i članova koji nastoje kritički propitivati poredak.

Ključne riječi: dezinformacije, mediji, hegemonija, ratna dešavanja, tržišna logika

**Nebojša Vladisljević**

Faculty of Political Science, University of Belgrade

### **The interplay between societal and horizontal accountability in Serbia after Milošević**

Democratization scholars distinguish between various constraints on the use of political power by elected officials. Vertical accountability involves the accountability of elected officials to voters via free and fair elections. Between elections, civil society and media ensure the societal (social or diagonal) accountability of public officials by questioning official decisions, exposing unlawful behaviour and influencing the public agenda. Horizontal accountability focuses on the accountability of the executive to the legislature, the judiciary and oversight agencies. Accountability works in complex ways, especially in the context of new democracies in which the executive often transgresses boundaries to its operation set by the constitution and legal framework. This paper explores the interaction between societal and horizontal accountability in the turbulent context of democracy in Serbia after Milošević. It examines how (1) civil society and media independent from the government support oversight bodies, including the ombudsman and the public information commissioner, and (2) how these bodies link with each other and with civil society and independent media, trying to resist the encroachments upon media freedoms and political competition as well as various forms of unlawful behaviour by the executive. Evidence is drawn from 68 in-depth interviews with key political and civil society actors in Serbia about four democratization conflicts.

Keywords: societal accountability; horizontal accountability; democracy; civil society; media; Serbia.

**Kriton Kuci**

Mediterranean University of Albania

**Nevila Rama**

Mediterranean University of Albania

### **The (nationalist) banality of fake news**

Nationalist discourse plays an important role in the production and reproduction of the nationalist worldview and is one of the main reasons for explaining the functionality of nationalism. Nationalism provides the framework within which the nation, national identity and the whole rhetoric of nationalism are developed, shaped and naturalized. Nationalism, apart from a political ideology or a social movement, is a specific form of discourse which constructs the ways of thinking, of imagining and of talking about the nation and about a world made of and shared between nations. This paper initially aims to offer a theoretical elaboration in the relationship of the fake news phenomena and banal nationalism. In turn, it intends to analyze how national identities are reinforced online through the spread of fake news. The objective is to understand if and in to what degree the spread of fake news through the internet reproduce national identities and national stereotypes and open new ways of imagining the nation for the internet users. Our analysis will focus on the examination of the nationalist discourse of the fake news spread through Albanian on line news portals.

Keywords: fake news, banal nationalism, Albania, online news portals

**Jasminka Simić**

Radio-television of Serbia

### **The new information technologies: a world without borders of constraint of democracy**

The paper examines to what extent the new technologies of the fourth industrial revolution, primarily robotics and artificial intelligence, have changed international relations and, in that framework, created an ambivalent relationship of cooperation and competition in relation to democracy and liberal values. Computer programs, capable of processing a huge amount of information, learning, making decisions and conclusions, have replaced human intelligence and man. By applying the document analysis and comparative review of the decision and practices of countries and companies in the application of new technologies in various areas of society, such as information (robot journalist, algorithm for writing and detecting fake news, *deepfake*), e-commerce (algorithm for personalized communication), health (algorithm for predicting the course of the pandemic), human rights and freedoms (use of tools based on artificial intelligence in linking relevant data to achieve gender equality in the workplace), author presents a hypothesis that the rapid scientific and technological progress of civilization simultaneously causes deep social and ethical dilemmas, as well as psychological fear of human of losing the essence of existence in facing the "machine". In conclusion, it is stated that it is necessary to establish a system of responsibility and publicity on the course of further legal regulation of this area, both on the national and international level, in order to avoid differentiation of society and to establish coexistence with future advanced technologies.

Keywords: artificial intelligence, robotics, information technology, *deepfake*, democracy

**Sumit Mukerji**

Department of Political Science, University of Kalyani, India

### **The arena of corona: India's trust with the dual wave**

As India has grappled with the cataclysmic crisis of Covid 19, it has been beset by a parallel crisis fomented by the phenomenal proliferation of fake news which has threatened to nullify her drive towards inoculation of fear-stricken citizens. Capitalizing on the gullibility and naivete of the people who depend extensively on social media, a wave of misinformation has been unleashed through fake news, sensational videos and malicious rumors. As the Third wave of Coronavirus looms on the horizon, the tidal wave of misinformation often assuming the form of disinformation, is yet to subside. Vaccine hesitancy implying skepticism, revulsion and recalcitrance against the health programs of the government, is the direct consequence of this internal man-made wave supplementing its external, pathological counterpart with a psychological dimension. The human cost of this wave lies in its debilitating economic effects, and also its religious overtone threatening to ignite communal conflagration. The propagation of anti-science backlash brainwashing the people with dubious ideas and superstitions has eroded the legitimacy of vaccine in public estimation. Cases of Fake vaccine have also surfaced. The present paper explores India's encounter with the dual wave fraught with grave dangers and challenges.

**Nikola Mladenović**  
Institut za političke studije

### **Populistički diskurs stranaka u Srbiji i reprodukcija nedemokratskog poretka**

Populizam je tema u politikologiji od rastućeg značaja. Uprkos tome, još uvek u nauci izostaje iskristalisan stav kakve su posledice populističkih elemenata stranačkog delovanja na sam poredak i demokratiju. Korišćenje populističkog stila najvažnijih političkih aktera u Srbiji, njegov opseg i posledice po stanje demokratije uglavnom nije adresovano u nauci. Ovaj rad nastoji da doprinese naučnoj literaturi analizirajući kako se rasprostranjenost populističkog diskursa odražava na samu prirodu poretka, te održavanje nedemokratije. U njemu se uočava prisutnost tipičnih elemenata populističkog stila najvažnijih političkih aktera u Srbiji. Rasprostranjeni oblici političkog stila uključuju pojednostavljenu „dobar–loš“ sliku sveta, reprodukciju straha od zavere opasnih pojedinaca ili organizacija, agresivan stil političke konfrontacije, opoziciju demokratskim vrednostima i borbu protiv „establišmenta“. Poenta koju ovaj rad nastoji da ostvari je da rasprostranjenost populističkog diskursa najvažnijih stranaka doprinosi ušančavanju nedemokratskog poretka. U političkom nadmetanju dominiraju akteri sa populističkim stilom delovanja. Ovo ima posledicu da preferencije demokratski i reformski orijentisanih građana ostaju zanemarene. Ovo dalje doprinosi eroziji poverenja i interesovanja za demokratsko funkcionisanje institucija. Preokretanje tendencije demokratske erozije traži aktere koji komuniciraju ili sugerišu prijateljski odnos prema demokratskim vrednostima.

Ključne reči: populizam, političke stranke, demokratija, diskurs, srpska politika

**Hristina Runcheva Tasev**  
Law Faculty “Iustinianus Primus”, Ss Cyril and Methodius University Skopje

**Aneta Stojanovska-Stefanova**  
University Goce Delchev-Shtip

### **Legal and political aspects of regulation of disinformation in the Macedonian media landscape**

The paper gives an overview of the Macedonian media landscape, presenting both the private media and the public broadcasting service Macedonian Radio and Television (MRTV) and its role in informing. The traditional media outlets content is mostly affected by the editorial policy which is in direct correlation with the ownership of the private media or the policy of the governing party/coalition when it refers to the public broadcaster. However, online media in North Macedonia are not regulated and are subject to self-regulation. The global trend of receiving news by online media gives the digital environment the possibility to use algorithms in order to adjust the content to the viewers' preferences but at the same time the online environment can be used for spreading disinformation. Online media in North Macedonia have become an unregulated space where disinformation has been spread very often for different purposes, and social networks have been used for the same purposes, too. The paper analyses the structure of the Macedonian media system, which has consequences over the production and dissemination of disinformation. It also addresses the types of information disorder (misinformation, disinformation and malinformation) and how the disinformation can be used for different types of manipulation, including manipulation in political context or COVID-19. The legislative framework on media will be used to present the current challenges that have



been noted in the latest 2020 Report by the European Commission such as media pluralism, promoting professionalism, unbiased reporting and investigative journalism, and building resilience to effectively combat disinformation.

Keywords: media system, legislative framework, North Macedonia, combat disinformation

### **Milica Kulić**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

### **Dezinformacije u polarizovanom okruženju: medijska slika Srbije**

Lažne vesti odnosno dezinformacije, kao proizvod namernog, kreiranog, konstrukta, nisu jedini način da se publika obmane. One jesu konstitut naše političke stvarnosti, ali i produkt medijskog i političkog sistema u kojem je postalo moguće da se takav sadržaj nesmetano širi. Ipak, „dezinformisanje“ počivaju i na snažnoj političkoj i medijskoj polarizaciji (McCoy, Rahman, Somer 2018; Block and Negrine 2017), sve određenijoj ka izveštavanju o jednoj strani, odnosno izveštavanju protiv druge strane. Na toj liniji „za“ i „protiv“, koja prati liniju „vlast-opozicija“, građanin najčešće nije u poziciji da sagleda celovitu sliku o događajima i fenomenima i nužno, u manjoj ili većoj meri – bila selektivno informisan ili dezinformisan. Ovaj rad teži da sagleda kontekst dezinformacija u polarizovanom političkom i medijskom sistemu u Srbiji. U radu se analizira uloga novinara i medijskih kuća koje se percipiraju (ili čak deklariraju) kao provladine, sa jedne strane, odnosno kao kritički orijentisane, sa druge strane, analizirajući i poimanje sopstvene medijske uloge u informisanju. Ova dva pola se ne izjednačavaju, imajući u vidu nesrazmernu poziciju na tržištu i tretman koji imaju u odnosu na političke predstavnike i državne institucije. U analizi biće korišćeni dubinski intervjui sa urednicima po jedne „provladine“ i „antivladine“ televizije, dnevnih novina i po jednog portala.

Ključne reči: dezinformacije, lažne vesti, polarizacija, medijska etika, Srbija

### **Denis Halagiera**

Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

### **Agnieszka Stępińska**

Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

### **Disinformation: causes, consequences, and solutions. Findings from qualitative studies on fake news perception in Poland**

Concerns about a declining supply and quality of the news and public affairs coverage have been raised throughout the years. Recently, a disinformation has been perceived as an acute threat to democratic societies. Despite an overwhelming number of scientific research on the identification and characterization of the dynamics of dissemination of fake news in social media, it is less known about citizens' perspective on the above-mentioned phenomenon. The aim of the presentation is to share findings of the study on fake news perception in Poland. We address following research questions: (RQ1) According to citizens, what are the main causes of spreading false information in the media? (RQ2) In citizens' view, what would be the consequences of disinformation (at personal and social level)? (RQ3) What solutions to a spread of false information are offered by regular citizens? In order to provide answers to these

questions we conducted qualitative (focus groups) studies in Poland that allowed us to get an insight into perceptions, opinions, and experience of two groups: the young adults (18-25 years old) and the eldest cohort (55+) of the media users. The study was conducted in Spring 2021 under the framework of the NORFACE project: “THREATPIE: The Threats and Potentials of a Changing Political Information Environment activities”.

Keywords: disinformation, causes, consequences, solutions, citizens’ opinions.

**Marko Žilović**

George Washington University (USA)

### **Politicization of the Covid-19 Pandemic: Disinformation, Social Conservatism, and Vaccination Campaigns in Europe**

With Covid-19 vaccination campaigns in most European countries reaching an advanced stage during the summer of 2021, disinformation-fueled vaccine hesitancy among segments of population has emerged as a major obstacle in achieving optimal levels of collective immunization. Using aggregated data from the ninth wave of the European Social Survey, combined with data from other sources, I examine statistical predictors of cross-national variation in vaccination uptake in Europe. Perhaps surprisingly, relative prevalence of conservative social attitudes in a country emerges as the most robust correlate of the current effectiveness rates of vaccination campaigns in the continent. Social conservatism retains statistically and substantively significant effect on cross-national patterns of Covid-19 vaccination rates even when controlled for other plausible explanations such as wealth of a country, strength of its national healthcare system, speed with which a country began its vaccination campaign, levels of interpersonal trust, trust in institutions, average age, and average educational attainment of population. Thus, because of the way that the debates about Covid-19 have become politicized, socially conservative mass attitudes make European countries more vulnerability to politically motivated disinformation campaigns, which in turn undermines effectiveness of otherwise well-designed and necessary public health measures.

Keywords: conservatism, Covid-19, disinformation, mass attitudes, vaccine hesitancy.

**Snežana Đorđević,**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

### **Zaštita konkurencija i javnog dobra**

Razvoj IT je otvorio sjajan prostor za veću dostupnost informacija i svih vrsta znanja, što je važan činilac razvoja i obogaćivanja demokratije. Istovremeno, time je otvoren prostor za dezinformacije i zloupotrebe informacija, te smo svedoci ozbiljnog urušavanja demokratskih institucija, procedura odlučivanja i konačno ugrožavanju ljudskih prava i u najvećim demokratijama na planeti. Veliki broj autora ukazuje da primena tehnologije nije tehničko, niti inženjersko pitanje već da ima ozbiljne socijalne i političke implikacije. Srbija spada u zemlje koje imaju sistemski korupciju sa kojom ni jedan od režima od 2000 godine ne izlazi na kraj. Razlozi su u nespremnosti političkih elita da se odreknu ovih unosnih vidova bogaćenja. Ovaj rad će se fokusirati na tri teme: prva se bavi kvalitetom *javnih nabavki* u Srbiji, problemom slabe dostupnosti ugovora u javnosti, te velike štete koje se pri tome nanose našem društvu.

Druga tema je slaba dostupnost informacija vezanih za *prostorne planove i za gradnju* kao izuzetno profitabilne oblasti. Treća tema je *kvalitet PPP* – dobra i loša praksa, kojom treba da se obezbedi uspešna realizacija projekata za koje javni sektor sam nema dovoljno sredstava, te se oslanja na privatni. Ipak, kod nas ovi projekti često služe za zloupotrebe i koruptivne aktivnosti.

Ključne reči: IT, zaštita konkurencije i javnog dobra, javne nabavke, gradnja, javno privatna partnerstva

**Dalibor Petrović**

Saobraćajni fakultet, Univerzitet u Beogradu

**Miloš Bešić**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

### **Vesti kojima se (ne)veruje – percepcija istinitosti medijskih informacija u Srbiji**

Rastuće nepoverenje prema informacijama do kojih dolazimo, koje se dodatno intenzivira u doba velikih kriza kakva je ova izazvana pandemijom Covida -19, nameće raspravu o tome da li je još uvek moguće postizanje bilo kakvog širokog društvenog konsenzusa o važnim društvenim pitanjima. U skladu sa tim, centralni deo rada činiće analiza medijskih navika građana Srbije kao i njihovo viđenje tradicionalnih i novih medija. Poseban akcenat će biti stavljen na percepciju istinitosti informacija do kojih građani dolaze kao i mogućih uzroka njihove negativne ili pozitivne percepcije. Kao mogući uzroci ispitaće se modaliteti upotrebe medija, karakteristike samih medija koje koriste, zadovoljstvo demokratsnošću političkog sistema, kao i ostale preferencije koje mogu uticati na njihovu percepciju istinitosti informacija do kojih dolaze. Jedan deo rada biće posvećen aktuelnoj pandemiji Covid 19 kao faktoru mogućeg reuspostavljanja poverenja u tradicionalne medije, na šta nas neka novija istraživanja upućuju. Za potrebe empirijske analize koristiće se podaci koji su prikupljeni na nacionalno reprezentativnom uzorku građana Srbije u drugoj polovini 2020.godine.

Ključne reči: lažne vesti, tradicionalni i novi mediji, pandemija

**Irena Fiket**

Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade

**Biljana Đorđević**

Faculty of Political Science, University of Belgrade

### **Promises and Challenges of Deliberative Mini-publics in Hybrid Regimes**

While it is common to think of deliberative mini-publics (DMP) as instruments for deepening democracy, we don't know much about the role that DMPs could have in hybrid regimes characterized by competitive authoritarianism, where the dilemma is how to both regain democracy and deepen citizen participation. In our paper, we focus on a case of the first two DMPs held in Serbia in 2020, promoted by academic institutions. Whereas DMPs are generally unknown to both, Serbian public and political representatives, in Serbia in the last couple of

years there has been a growing trend in mobilization of citizens in the form of social movements and local civic initiatives that were both the symptom of unresponsive and more openly authoritarian institutions and the potential cure for democratization. The design of DMP we organized took in consideration those tendencies and included representatives of civic initiatives in deliberation, aiming in this way to broaden the deliberative arena and to bridge the gap between apathetic citizens and local activists, on one hand, and alienated institutions and political representatives, on the other. The questions we will discuss in our paper emerged during the implementation of those DMPs: What obstacles do we face when, through DMPs, we strive to provide a basis for better policies but also the empowerment of the apathetic citizens of hybrid regimes that lack internal and external political efficacy? How to deal with the challenges of widespread public distrust in authoritarian political institutions, which spills over into the institutions of DMPs?

Keywords: deliberative mini-publics, hybrid regimes, deepening democracy, social movements, Serbia

**Veran Stančetić**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

### **Mogućnosti za objektivno sagledavanje učinka vlasti u doba dezinformacija**

Utvrđivanje objektivnog učinka rada jedne konkretne vlasti u današnje vreme predstavlja izazovan posao, naročito na područjima sa slabo razvijenom političkom kulturom. Predstavnici vlasti (i mediji koje vlast kontroliše) ga preuveličavaju i glorifikuju, dok taj isti učinak opoziciono nastrojani akteri diskredituju. Nameće se pitanje: šta je u takvom diskursu istina i da li se ona može objektivno ustanoviti? Odgovor na ovo pitanje je pozitivan i leži u doslednoj primeni saznanja naučnih disciplina kao što su: Nauka o organizaciji i (javnom) upravljanju i Studije javnih politika. Veoma važan element objektivnog utvrđivanja efekata rada vlasti jesu razvojni indikatori za brojne oblasti javnih politika (zdravstvo, obrazovanje, turizam, saobraćaj, itd.) koji se već primenjuju u razvijenijim državama, a naročito su dobro ustanovljeni na nivou EU. Oni se zasnivaju na dobro organizovanim i lako dostupnim javnim podacima i kvalitetnoj statističkoj službi. Međutim, fokus ovog rada nije toliko na samim tehnikama utvrđivanja objektivnog učinka vlasti koliko na društvenim uslovima koje treba obezbediti u Srbiji kako bi njihova primena zaživela u praksi. U izgradnji tih uslova važnu ulogu imaju obrazovne institucije, koje se staraju o odgoju budućih generacija novinara, politikologa i uopšte svih ljudi koji se na različite načine uključuju u javni život.

Ključne reči: vlast, merenje performansi, strateško upravljanje, metaorganizaciono upravljanje, razvojni indikatori

**Veldin Kadić**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu

### **Dezinformacije kao sigurnosna prijetnja: može li obrazovanje poslužiti kao faktor otpornosti**

Dezinformacije u posljednjih nekoliko godina postaju sve dominantniji problem u mnogim državama svijeta. Njihovo progresivno širenje u javnom prostoru direktno korespondira sa digitalnom transformacijom društva, razvojem interneta i telekomunikacijih tehnologija. Paralelno s tim čini se da adekvatan odgovor država na ovaj problem izostaje što otvara prostor da dezinformacije vrlo često oblikuju dominantni diskurs o nekom problemu. Međutim, korištenje dezinformacija kao alata u oblikovanju diskursa nije svojstveno samo građanima, nego i medijima, političkim strukturama i drugim akterima unutar društva. Nemogućnost države da se suprotstavi problemu dezinformacija provocira dvije vrste pitanja: da li se u nedostatku adekvatne kontrole od strane države dezinformacije mogu smatrati latentnom sigurnosnom prijetnjom i da li obrazovanje može poslužiti kao faktor otpornosti zajednice na dezinformacije. Dakle, cilj rada je da s jedne strane istraži sigurnosnu dimenziju dezinformacija i njihovih negativnih implikacija na sigurnost države u cjelini i s druge strane, da utvrdi ulogu i značaj obrazovanja u borbi protiv dezinformacija, odnosno kakvu vrstu obrazovanja u tom pogledu trebamo.

**Dragana Trninić**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci

**Jovana Bokan**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci

### **Odnos prema dezinformacijama građana Bosne i Hercegovine tokom pandemije virusa korona s obzirom na nivo obrazovanja**

Iako dezinformacije postoje i izvan masovnih medija, prostor u medijasferi, pogotovo virtualnoj, omogućio je njihovo brže i lakše širenje i dopiranje do mnogobrojne publike, prije svega, korisnika digitalnih medija i društvenih mreža. Pojava virusa korona povećala je potrebu za informacijama, ali i pojavu dezinformacija iz različitih izvora i namjera. Razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija, načina komuniciranja i diseminovanja medijskog sadržaja, sa druge strane, u suprotnosti je sa razvojem medijskog obrazovanja u Bosni i Hercegovini (BiH) i nivoom medijske pismenosti građana koji nisu pripremljeni na nove načine komunikacije, izvore informacija i učestvovanje u kreiranju medijskog sadržaja. Kako u BiH medijsko obrazovanje nije dio obaveznog obrazovnog sistema, rad se bavi odnosom prema dezinformacijama građana tokom pandemije virusa korona s obzirom na nivo njihovog opšteg obrazovanja s ciljem da se utvrdi nivo uticaja opšteg obrazovanja na percepciju dezinformacija. Rezultati istraživanja sprovedenog kvalitativnom metodom putem fokus grupe i predstavljeni tematskom analizom ukazuju na uzročno-posljedičnu vezu između nivoa opšteg obrazovanja i percepcije dezinformacija. Zaključuje se da viši nivo opšteg obrazovanja prati i viši nivo medijskih kompetencija za dekonstrukciju dezinformacija i otpornost na takav sadržaj.

Ključne riječi: dezinformacije, pandemija, virus korona, medijska pismenost, obrazovanje

**Ljubiša Bojić**

Digital Sociometrics Lab, Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade

**Nemanja Nikolić**

Digital Sociometrics Lab, Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade

**Lana Tucaković**

Digital Sociometrics Lab, Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade

**State vs. Anti-vaxxers: Analysis of Covid 19 Echo Chambers in Serbia**

Times of uncertainty and fear were brought by Covid 19. Ongoing pandemic is a fruitful ground for fake news, as citizens try to find explanations that fit into their worldviews. This process polarizes society and creates echo chambers amplified by recommender systems. Our main goal is to detect anti-vaxxer echo chamber in Serbia by analyzing online reactions to recent arrest of prominent anti-vaxxer dr Jovana Stojkovic. Content analysis of online comments is deployed in anti-regime left, anti-regime right and pro government media to explore attitudes towards vaccination conspiracy theory, police action towards anti-vaxxers and government crisis response team. We clearly distinguish anti vaccine echo chamber among commentators of anti regime right media (Youtube podcasts). Additionally, we describe attitudes expressed around issues related to vaccination. Limitation of this inquiry is lack of quantitative analysis. This is recommended for further research, in order to analyze greater number of comments. Additionally, scientists should explore echo chambers in more detail, given the fact they stand as realistic threat to democracy in future.

Keywords: covid 19, vaccines, anti-vaxxers, echo chambers, polarization

**Indraneel Sircar**

London School of Economics and Political Science, United Kingdom

**Karlo Kralj**

Scuola Normale Superiore, Florence, Italy

**Danijela Dolenec**

University of Zagreb, Croatia

**Against Dictatorship, Against Backsliding? Examining the effect of protest waves on 2020 parliamentary elections in Serbia**

Although the relationship between protest and electoral politics has been increasingly investigated in recent years, much remains to be done in understanding the interaction between protests and elections in competitive authoritarian regimes. In this article, we analyse the impact of two recent protest waves in Serbia ('Against Dictatorship' and 'One in Five Million') on the 2020 parliamentary election, and, in particular, the success of the electoral boycott promoted by part of the opposition parties. Based on the original protest event dataset for both protest waves (n=651), we aim to establish whether the presence of protest events across municipalities had an impact on turnout and the vote share for the Serbian Progressive Party (SNS). Using the data on turnout and SNS vote share in the 2020 parliamentary election, we examine the average

electoral impact of protest and, related to that, evaluate the success of opposition parties in mobilising the voters for the electoral boycott. Put together, the article investigates whether SNS-led democratic backsliding is resilient to sustained citizen mobilisation, or whether this bottom-up resistance challenges the notion of 'stabilitocracies' as immune to political change.

Keywords: social movements, protest waves, elections, electoral boycott

**Goran Kaluderović**

### **Dezinformacije u službi populizma u Srbiji**

Dezinformacija je između ostalog i tehnika u dezavuisanju političkih i društvenih oponentata i generalno svakog oblika kritičkog mišljenja baziranog na činjenicama. Kao oblik „manipulisanja javnim mnjenjem u političke svrhe“ (Vladimir Volkov), dezinformacija je obrađena informacija za potrebe političke grupacije koja u Srbiji želi neistomišljenika prikazati u negativnom svetlu. Dovodeći dezinformacije u korelaciju sa demokratijom, možemo pojednostaviti odnos i ekspanziju dezinformacija objasniti suspenzijom demokratije ili njenim degenerisanjem. Pri tom, dezinformacije povezujemo s populističkom politikom u Srbiji gde vladajuća politička grupacija i napose predsednik Srbije sebe predstavljaju kao autentični glas „naroda“ i „da je svako ko se ne slaže sa 'narodnom voljom' izdajnik ili 'neprijatelj naroda'“ (Jan Werner Muller). Otuda i nasušna potreba da se izbori dobijaju na svim nivoima u nadpolovičnoj većini. Ekspanzija dezinformacija usmerena je ka „političkoj demonizaciji“ oponentata a sa druge strane to je „plod“ „istinostno osiromašene političke kulture današnjice“ prema kojoj je postistina, dakle, na činjenicama nepotvrđena istina, matrica za oblikovanje javnog mnjenja. Vladajuća politička grupacija služi se tehnikama prema kojima dezinformacije imaju barem dvojaki instrumentalni karakter: s jedne strane one trebaju da afirmišu politiku temeljenu na osećanjima gde se država navodno stavlja iznad svakog pojedinca i dovodi se u korelaciju sa populističkim vođom, a s druge strane oblikuju ekonomske i društvene pokazatelje prema potrebama populističkog vođe („polako stižemo evropske standarde po platama“). Između dezinformacija i neistinitih tvrdnji porozna je granica i ta količina obmana i samoobmana čini građanina potpuno nemoćnim jer se suočava s jednom već utemeljenom infrastrukturom ukupne politike u Srbiji. S obzirom na instrumentalni karakter koji dezinformacije imaju gotovo da svaka mora biti upakovana za određenu publiku i mora je pratiti određeni scenario. Ako postoji zajednički imenitelj za plasiranje dezinformacija onda je to akcija usmerena ka budućnosti gde je rezervisano mesto populističkom vođi i njegovoj kamarili da je pokornim građanima obezbedi.

Ključne reči: dezinformacija, populizam, demokratija, oponenti

**Nataša Milošević**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

### **Migranti kao (ne) poželjna tema: Narativi o migrantima u Republici Srbiji tokom 2020. godine**

Način na koji se teme vezane za migrantsku populaciju, tretiraju u izveštajima mejn strim medija, kao i javnim istupima i raspravama političkih aktera, oblikuju narativ(e), kroz koji se polemše o njihovim pravima. 2020. godinu u Srbiji, obeležila su dva „kritična momenta“, vanredna situacija uslovljena pandemijom Covid-19 i izborna kampanja. U radu se analiziraju dominantni narativi o migrantima u periodu od 15.03. do 21.06.2020. godine, kreirani forsiranjem određenog tipa (dez)informacija. Istraživačka pitanja su: kakav tip narativa u odnosu na migrante je preovladavao u tekstovima dnevnih listova „Blic“ i „Danas“ kao i u dva najgledanija TV kanala sa nacionalnom pokrivenošću?; u kojoj formi/kontekstu su teme vezane za migrante u Srbiji „aktivirane“, tokom javnih istupa političkih aktera? Primenjujući ideacioni pristup i metod analize sadržaja dokumenata, u radu će biti odgovoreno na postavljene naučne ciljeve: opis i analiza dominantnog narativa o migrantima u medijima i javnim istupima političkih aktera; opis i analiza promena u stavovima građana, prema migrantima tokom 2020. u odnosu na početak migrantske krize. Rezultati ukazuju da su u javnosti plasirane (dez)informacije, koje su migrante predstavile, naglašeno u negativnom kontekstu. Migranti kao tema, dobijaju na političkoj „atraktivnosti“, kroz selekciju onih (dez)informacija koje doprinose jačanju distinkcije „mi-oni“.

Ključne reči: migranti, vanredna situacija, predizborna kampanja, narativ, Republika Srbija

**Marko Simendić**

Faculty of Political Science, University of Belgrade

### **Righteous Murder as a Leap of Faith: John of Salisbury on Tyrannicide**

In 12<sup>th</sup> century John of Salisbury wrote *Policraticus*, a treatise loosely built upon the topic of court flattery. *Policraticus*, albeit not a pinnacle of literary coherency, combines Biblical and classical sources to offer advice to magistrates. Its most controversial prescription is that magistrates have a duty to kill the king who turned tyrant. Some recent commentators, however, have pointed out that Salisbury is unclear about the conditions that justify tyrannicide. Salisbury cautions his readers that not all wrongdoings make king a tyrant, but he does not offer a list of misconducts that do. Instead, he simply puts forward examples of tyrants dying for their crimes. Here I would like to argue that the lack of clear justificatory criteria does not render Salisbury's theory incomplete. There is a public duty to murder a tyrant but the decision to act on it is purely personal because its rightness can only be established retrospectively. Salisbury's blending of republicanism with Christianity thus paints a picture of an agent almost forgotten in today's politics. This is someone who acts on their beliefs and is prepared to bear any consequence: to be venerated as a hero or despised as a murderer, earn bliss, or suffer damnation.

Keywords: tyrannicide, republicanism, *Policraticus*, tyrant



**Aleksandra Krstić**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

### **Pogled odozgo: vizuelno uokvirivanje građana Srbije na zvaničnom Instagram profilu predsednika Aleksandra Vučića**

Političari danas sve više koriste vizuelno-centrične digitalne platforme poput Instagrama, Jujtjuba, Snepčeta i TikToka kako bi doprli do šire javnosti i obezbedili veću podršku. Istovremeno, građani se susreću sa lažnim vestima i dezinformacijama koje su preplavile internet, a sve češće fotomontaže u tabloidima, „deep fake“ video materijali na društvenim mrežama i slične zloupotrebe vizuelnog sadržaja utiču na percepciju građana o politici i na njihovo poverenje u određene političke aktere i institucije. Da bi povratili poverenje i učvrstili uticaj u javnosti, veliki broj političara redovno koristi Instagram kao mrežu koja beleži ogroman rast u odnosu na druge poznate društvene mreže. Instagram je svojom vizuelnošću omogućio snažnu političku hiperindividualizaciju, pa se čini da su inače distancirani predsednici, premijeri i drugi političari sve „običniji“ i bliži građanima, dostupni za selfi i direktan kontakt i na dohvat ruke u svakom trenutku. Jedan od njih je i predsednik Srbije Aleksandar Vučić, čiji je zvanični Instagram profil @buducnostsrbiyev poslednjih godina postao važan izvor informacija mejnstrim medijima u Srbiji, pa i Javnom medijskom servisu. Imajući u vidu ovaj kontekst i polazeći od teorije uokvirivanja (frejminga), u radu se istražuje kako se na Instagram profilu predsednika Srbije vizuelno reprezentuju građani Srbije i odnos predsednika prema njima. Na osnovu kvantitativne i kvalitativne analize 500 objavljenih Instagram fotografija i video snimaka u toku 2019. i 2021. godine, identifikuju se glavni vizuelni okviri u kojima se predstavljaju građani Srbije, kao i vizuelne strategije na osnovu kojih Vučić stupa u interakciju sa običnim ljudima, uspostavlja odnose sa pojedinim društvenim i profesionalnim grupama, a istovremeno šalje određene političke poruke domaćoj i međunarodnoj javnosti, pa i političkim protivnicima i na taj način gradi svoj imidž. Razumevanje vizuelnih okvira na osnovu kojih se konstruiše slika običnih građana Srbije na Instagram profilu predsednika i vizuelna interpretacija njegovog odnosa prema njima treba da doprinese podsticanju vizuelne medijske pismenosti u digitalnom političkom i medijskom kontekstu.

Ključne reči: vizuelni medijski sadržaj, Instagram, predsednik, Srbija, građani, vizuelno uokvirivanje

**Tonči Kursar**

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

**Ana Matan**

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

### **Politika istine i subjektivacije**

Iako su pojmovi poput post-istina i *fake news* dodatno dramatizirale odnos politike i istine, taj odnos, barem u jednom dijelu tradicije političke filozofije, nije nikad bio skladan. Rijetki su politički filozofi koji će ustvrditi da bez istine (genuina) politika nije moguća, a upravo je takvim stavom Alan Badiou izazvao suvremenu politiku i omalovažio liberalnu političku misao. Polazeći od Badiouova metapolitičkog nauka, postaviti ćemo pitanje: je li današnja bojazan od gubitka istine posljedice traume uslijed raspada jednog hegemonijskog sustava mišljenja/djelovanja ('kapitalo-parlamentarizma' kako to kaže Badiou) koji je dugo poistovjećivan s istinom? Bez ambicije da ponudimo konačni odgovor, uz pomoć Badioua, ali

i Rancièrea, pokušati ćemo naznačiti što se zbilo s njegovom istinom. Pritom ćemo politički trenutak raspada socijalističkih poredaka i tada proglašeni kraj povijesti/filozofije kao dosegnute (političke) istine usporediti s današnjim političkim trenutkom u kojem konsenzus 'pobjednosnih demokracija' (Rancière) postaje prošlost. To sve na traumatski način postavlja pitanje o normativnom statusu demokracije i njezinom odnosu spram istine koju proizvodi.

Ključne riječi: Badiou, demokracija, istina, Rancière, subjektivacija

### **Krešimir Petković**

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

### **Revolucija i spilja: Arendt, Foucault i Badiou o Platonu**

Javno mnijenje naziv je skeptične knjige Waltera Lippmanna koja se bavi problemom istine i politike. Koristeći kao epigraf navode iz najpoznatije alegorije iz povijesti filozofije – Platonove alegorije o spilji, iz sedme knjige Države – ta je knjiga prije točno jednog stoljeća, upozorila na medijalizirani pseudookoliš u kojemu se odvija politika, a koji se danas, u kontekstu novih medija, povezuje s politikom postistine. Platonova alegorija kroz razbijanje okova, izlazak filozofa na svjetlost i njegov povratak u spilju govori o obrazovanju duše kroz tri koraka – spoznaju privida, spoznaju ideje, s idejom dobra na vrhu hijerarhije ideja, te praksu filozofije. Kod Platona, postoji paralela između uravnotežene duše i idealnog polisa. Što nam ta alegorija govori danas i što nam o tome može reći politička teorija? Gledaju li okovani ljudi u sjene na bitno nov način? Alegorija o spilji doživjela je bezbrojna tumačenja u različitim medijima, od Bertoluccijevih filmova Konformist (1970) i Sanjari (2003) pa do primjerice crtića Stopalić (2018). U političkoj teoriji, izazivala je skepsu, jednako kod liberala i neolenjinista. Kod Poppera je Platon protototalitarist koji je, kako piše u Otvorenom društvu, morao pribjeći borbi protiv slobode misli i potrage za istinom, branitelj laži koji je podlegao „unutarnjoj logici moći“. U postliberalnoj naraciji Johna Graya vjerovanje da se svijet može promijeniti u povijesnopolitičkom procesu u korijenu je destruktivnih modernih političkih religija. One nastaju kombinacijom platonističkog gnosticizma i kršćanskog milenarizma, koja poprimaju različite sekularne ideološke oblike iste biti. Kod Rancièrea pak, Platonov polis pripada sferi protudemokratske policije: raspodjela osjetilnog lijepog polisa nešto je što bi genuini demokrat trebao izbjegavati, a s čime bi se Platon, neprijatelj demokracije, uostalom složio. U ovom prinosu pokušat ću kroz usporedbu troje intrigantnih političkih mislioca istražiti aktualnost alegorije o spilji u navodno novom svijetu postistine. Kod Arendt je politika u ratu s istinom – onim nepromjenjivim – ona je može suzbiti, ali je ne može zamijeniti. Istina nadilazi sferu mnoštva, filozof je doseže u samoći. Izlazak iz spilje apolitički je čin. Kod Badioua je upravo suprotno. Filozof je revolucionar, a odustajanje od tog ideala termidorska korupcija. Istina je ideja revolucije koja, pomalo kao u sorealističkog prozi Gorkoga, politički kodira mutnu rijeku života kao prostor nejednakosti i nepravde. Istina je ideja revolucije, upravo suprotno od noga što je za Arendt – nešto čime buduće „budale povijesti“, raskoljenu dušu (*âme déchirée*) prebacuju u sferu političkoga, uništavajući prostor slobode ideološkom projekcijom nužnosti. Kod Foucaulta pak nalazimo poziciju između te dvije, između erosa političke duhovnosti i velikog bijesa činjenica (*la grande colère des faits*) koji se vraća svakoj lošoj politici, napet odnos parezije i demokracije, istine kroz odnos drugosti u epistemološkom i političkom polju koje međuigrom omogućuje hrabrost istine. U tom prostoru napetosti oblikuje se politika imenovanja ljudi i stvari kao preduvjet svake politike, konzervativne i revolucionarne, intimno povezana s političkom znanošću koja potiče na djelovanje u vezi s

istinom između apolitičnosti i fanatizma. Svijet postistine, navodan ili stvaran, ne mijenja bitan ulog političke znanosti.

Ključne riječi: Arendt, Foucault, Badiou, Platon, Država, istina, revolucija

### **Leon Cvrtila**

Nezavisni istraživač

#### **Politika istine između post-istine i Hanne Arendt**

Cilj ove prezentacije bit će uspostaviti dijalog između Hanne Arendt, točnije njezinog članka „Truth and politics“, i suvremenog diskursa o post-istini, koji predlaže da se oko 2016. godine dogodio temeljni pomak u statusu istine u društvu koja gubi gotovo sav svoj utjecaj. Arendt piše svoj članak s istim motivom - zabrinutošću zbog statusa istine u društvu i politici. Usporedba će se izvršiti u tri točke. Prvo, Arendt nudi neke razlike koje često nedostaju u suvremenoj raspravi o post-istini: između nekoliko vrsta istine i njihovih različitih metoda postizanja (i uništenja). Drugo, Arendt također govori o kvalitativnom i kvantitativnom pomaku u "organiziranom laganju" koje nastoji "zamijeniti stvarnost i činjeničnost" na način "nepoznat prošlim vremenima". To ukazuje na slabu točku u epohalnim pretpostavkama diskursa post-istine, ukazujući možda na duži trend, koji je i Arendt uočila, a ne na iznenadni prekid. Treće, Arendt elaborira značaj stvaranja i govorenja istine za političko, uzdižući javne institucije poput sudstva i akademske zajednice, vrlo slično diskursu post-istine. Međutim, pravilno razumijevanje javnih funkcija istine ne može prihvatiti da su takve institucije "izvan područja politike".

Ključne riječi: Hannah Arendt, post-istina, režimi istine, činjenice, laži

### **Slaviša Orlović**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

#### **Politika i demokratija u vreme dezinformacija**

Mediji, a naročito elektronski i društveni mediji iz temelja su promijenili politiku, njenje sadržaje, aktere i procese. Politika je postala medijska igra, proizvodnje pristanka, upravljanja utiscima i kreiranja značenja i imidža. Pod uticajem medija menjaju se i sami politički akteri i predstave o politici. Programi i politički sadržaji (*policies*) više se, ne samo prezentuju i prenose, već se i stvaraju u medijima. Danas nije lako utvrditi granice između informisanja i dezinformisanja, između obaveštavanja i propagande, između odnosa sa javnošću i manipulacije, između istine i laži. Kako je dobro primetio Erik Lou, u „demokratiji bez građana“ publici se obraća kao gomili. Mi živimo u nametnutoj slici društva. Za javnu reč nikad nije bilo potrebno više hrabrosti. Opasnost, koja se krije u ukusu koji nameću mediji jeste latentni populizam kao mera ukusa masovne publike. Istina u politici uvek je bila pod znakom pitanja. Novinarski poziv je istraživački kao i poziv naučnika. To je poziv sumnje i dolaženja do istine. I u demokratiji, kao boljoj strani politike, odnos sa istinom je komplikovan i nije rešen do kraja. Kakva je egzistencija istine ako je nema u javnosti. Vlastodršci nastoje da građane drže u zabludi i neznanju i da stvaraju privid umesto istine. Čak idu i korak dalje primenjujući organizovano laganje kao oružje protiv istine. Ovde je reč o suprotnosti između mnjenja i istine. To je već viđeno tokom istorije u odnosu na religiju (odvajanje crkve od države) ili ideologiju

(odvajanje partije od države). Istina bi trebala da je nepobitna, samim tim je i suprotna mnjenju. U tom smislu, po Hani Arent, „istina ima despotski karakter“. Nova saznanja, nova otkrića i nove istine mogu da doprinesu „promeni sveta i okolnosti“. A istinama nije lako da prevladaju mnjenje gomile. Uz istinoljublje važna je i sposobnost rasuđivanja. U odnosu na, u istoriji poznate razne tehnike i veštine, danas je na delu organizovano laganje u politici. To je vreme laži i svet dezinformacija, lažnih vesti i postistine. Za razliku od tradicionalne političke laži koje su se ticale državnih tajni u diplomatiji ili ratovanju, moderne političke laži bave se stvarima koje koje uopšte nisu tajna već su najčešće poznate svima (Hana Arent). To je „svesna neiskrenost“. Ombanu, „krhkost“ čini „tako lakom i tako primamljivom“. Vest je lažna „kada se namerno napiše da bi se širile dezinformacije i neistine“ (Meri Čejko). Dezinformisanje je namerna prevara. Danas nije važno samo pitanje dostupnosti i širenja infomacija, već i njihova interpretacija i kreiranje značenja (Kastels). Bez interpretacije ne mogu da se saznaju činjenice, a interpretacija zavisi od stajne tačke interpretatora – moralne, vrednosne, ideološke i političke. Mediji ne reflektuju stvarnost, već je i konstruišu. Kako primećuje Đovani Sartori, „Publika koju je odgajila televizija jeste, u svim aspektima, visokodezinformisana i loše informisana publika“. Politika se sve više svodi na borbu oko značenja. U politici ne pobeđuju najbolji, već pobeđuju oni koji najbolje ubeđuju. Ako ne važe činjenice i argumenti, ako istina nije važna, ako je debata suvišna i proterana, ako nema dijaloga i rasprave (deliberacije) da li možemo da tvrdimo da je vreme dezinformacija (laži) i vreme demokratije ili napada na nju.

Ključne reči: vreme dezinformacija, lažne vesti, postistina

## **Vujo Ilić**

Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Univerzitet u Beogradu

### **Lažno obećanje nepristrasnosti algoritamskog odlučivanja**

Digitalne tehnologije imaju sve veći uticaj na politiku u demokratijama i u autokratijama. Intenzivna upotreba tehnologije za nadzor stanovnika navele su autore da govore o informacionim autokratijama ili digitalnom autoritarizmu. U konsolidovanim demokratijama uočava se trend tehno-populizma, fuzije populističke politike i tehnokratskog odlučivanja. Pandemija Covid-19 dodatno je zaoštrila debatu o odnosu tehnologije i demokratije. Ipak, odnos digitalnih tehnologija i autokratizacije u hibridnim režimima ostaje nedovoljno istražen. Cilj ovog rada je da objasni ulogu algoritamskog odlučivanja u legitimizaciji vlasti u Srbiji, gde su uočljivi paralelni procesi autokratizacije i prioritetizacije tehnološkog razvoja i digitalizacije, posebno veštačke inteligencije. Donošenju odluka javnih funkcionera, u koje građani imaju veoma malo poverenja, izvršna vlast nudi algoritamsko odlučivanje kao alternativu. Međutim, kao što je izvršna vlast preuzimala kontrolu nad nezavisnim i regulatornim telima, čije bi odlučivanje trebalo da bude nepristrasno i izolovano od političkih uticaja, i procesi algoritamskog odlučivanja dizajniraju se tako da se ishodi mogu uskladiti sa političkim interesima vlasti. Načini kojim se osigurava pristrasnost odlučivanja ilustruju se kroz tri slučaja: dodeljivanje predmeta sudijama, prijavljivanje za kupovinu stanova pripadnika snaga bezbednosti i izbor nevladinih organizacija za procenu rizika od finansiranja terorizma. Rad se na kraju osvrće na perspektive algoritamskog odlučivanja u kontekstu demokratskog nazadovanja u regionu.

Ključne reči: demokratija, digitalna tehnologija, algoritamsko odlučivanje, hibridni režim, Srbija

**Bojan Todosijević**

Institute of social sciences, Belgrade

**Olivera Komar**

University of Montenegro

**Zoran Pavlović**

University of Belgrade

**Dragan Stanojević**

University of Belgrade

### **Authoritarianism and conspiracy beliefs about COVID-19, Serbia and Montenegro 2020**

From the first definition of the concept, authoritarianism has incorporated elements of irrationality in the subject's social and political attitudes. Authoritarian individuals were described as prone to superstition, beliefs in world conspiracies, etc. Later conceptions have tended to downplay the importance of irrational beliefs, for instance, in Altemeyer's Right-Wing Authoritarianism scale. This paper examines the role of authoritarianism in understanding individual differences in readiness to accept conspiracy theories concerning the COVID-19 pandemic. One of the most striking features characterizing the current pandemic is the widespread 'popularity' of various conspiracy theories as explanations of the origin, spread, policies implemented to contain the spread, and possible treatments for the COVID-19. Such beliefs have undermined the systematic efforts for societies to respond to this challenge adequately. We provide evidence that authoritarianism can still help understand irrational social attitudes. The analysis is based on data from Serbia (two national-level public opinion surveys) and Montenegro (one comparable survey), conducted between April and September 2020. The results demonstrate that authoritarianism indeed predicts readiness to accept conspiracy beliefs concerning the COVID-19 pandemic.

Keywords: Authoritarianism, COVID-19, conspiracy beliefs, threat, Serbia